

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN TÜRK DÜNYASINA YÖNELİK POLİTİKASINDA;

LAVRENTİ PAVLOVİÇ BERİYA (Лаврентий Павлович Берия)

The Policy Of The Soviet Union Against Turkish World; Lavrentiy Pavlovich Beria

Vugar AKİFOĞLU

Dr., Türkiye Diyanet Vakfı

Dr., Türkiye Diyanet Foundation

vugarakifoglu@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-4662-9667

Atıf/©: Akifoğlu, Vugar (2023). Sovyetler Birliği'nin Türk Dünyasına Yönelik Politikasında; Lavrenti Pavloviç Beriya (Лаврентий Павлович Берия), *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 16, Sayı 1, ss. 76-90

Citation/©: Akifoğlu, Vugar (2023). The Policy Of The Soviet Union Against Turkish World; Lavrentiy Pavlovich Beria, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 16, Issue 1, pp. 76-90

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : Araştırma-Research
Geliş Tarihi-Received Date : 19.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 19.01.2023
Sayfa Numarası-Page Numbers: 76-90
Doi : 10.46790/erzisosbil.1025025

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN TÜRK DÜNYASINA YÖNELİK POLİTİKASINDA;

LAVRENTİ PAVLOVİÇ BERİA (Лаврентий Павлович Берия)

The Policy Of The Soviet Union Against Turkish World; Lavrentiy Pavlovich Beria

Vugar AKİFOĞLU

Öz:

Bu çalışma Stalin döneminin en önemli politikacısı Beriya'nın Sovyetler Birliği'ndeki Türk soylu etnik gruplara yönelik siyasetini, döneme ait geçmiş ve güncel eserler ışığında irdelenmiştir. Beriya'nın Türkiye'nin Türk Dünyası ile ilişkisini kesmeye yönelik acımasız siyasi faaliyetleri döneme damgasını vurmuştur. Bu makale; Stalin döneminde, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri nezdinde Azerbaycan başta olmak üzere Sovyetler çatısı altında yaşayan Türk soylu soydaşlarımıza yapılan haksızlıkları tanıtma amacını gütmektedir. Ayrıca Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin Sohum veya Sohumi (Abhazca AQWA)'a bağlı Merheuli/Megrel köyünde fakir bir ailede doğan Sovyet politikacının biyografisi ve siyasi faaliyetlerinin Türk Dünyasına verdiği zararlar hakkında bilgi verilmektedir.

Bununla birlikte Beriya'nın Sovyetler Birliği ve özellikle de Stalin'in emir ve talimatları doğrultusunda Türk aydınlar karşı uyguladığı işkence/suikastlarla ilgili faaliyetlerine de değinilmektedir. Çünkü politikacılar arasındaki asılsız iftiralar sonucunda birçok yönetici; "ya ölümle" ya da "sürgünle" tehdit edilmiş veya öldürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Sovyetler Birliği, Rusya, Beriya.

Abstract:

This study examines the politics of Beria, the most important politician of the Stalin era, towards Turkish ethnic groups in the Soviet Union, in the light of past and current works of the period. In particular, Beria's ruthless political activities to cut off Turkey's relationship with the Turkic World has marked the era. This article; It aims to introduce the injustices done to our Turkish compatriots living under the roof of the Soviet Union, especially Azerbaijan, in the period of Stalin, in terms of relations between Turkey and the Soviet Union.

In addition, information is given about the biography of the Soviet politician, who was born in a poor family in the village of Sukhum or Merheuli/Megrel of the Sokhumi (Abkhazian AQWA) of the Autonomous Republic of Abkhazia, and the damage his political activities caused to the Turkic World. In addition, Beria's activities related to the torture/assassination of Turkish intellectuals in line with the Soviet Union and especially Stalin's orders and instructions are also mentioned. Because as a result of unfounded slanders among politicians, many administrators; threatened with "either death" or "exile" or killed.

Keywords: Turkish World, Soviet Union, Russia, Beria.

1. GİRİŞ

Rus Çarlığı'nın çökmesinde etkili olan Bolşevik hareketi komünizm rejimi ile örgütlenmiş ve Sovyetler Birliği ile resmi devlet kimliği kazanmıştır. Devletin kurulmasıyla başlayan yandaş toplama ve yetiştirme hareketi bölgedeki Türk ve diğer etnik grupları da etkilemiştir. Söz konusu bölgedeki Türk soylu etnik grupları, kendi kültürlerinden uzaklaştırarak Sovyet Kültürü ve kimliği (Sovyet Vatandaşlığı) kazandırılmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda Türk soylu etnik grupların inanç ve soy kimliği değiştirilmiştir. Bilhassa 1938 yılına kadar kimliklerinde "Türk" yazılan etnik grupların kimlikleri değiştirilerek "Sovyet" vatandaşı yazılmıştır. Bu değişimlerin ana unsuru Stalin-Beriya ikilisi olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin üst yönetiminde bulunan Abhazya'lı Beriya, Türkiye ve Türk Dünyasının arasındaki bağı koparmak için yaptığı acımasız siyasi faaliyetleriyle Stalin'in en üst kurmaylarından biri olmuştur. Bu çalışmada, farklı görevlerde bulunan Beriya'nın biyografisine ve siyasi faaliyetlerine değinilmekle beraber Sovyet rejiminin bölgedeki etnik gruplar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma öncesi yapılan araştırmalarda söz konusu Beriya ve alanla ilgili Türkiye'de tatmin edici çalışmalar yapılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın daha anlaşılır olması sebebiyle; Sovyetler Birliği'nin kurulması ile başlayan Türk-Rus ilişkilerinde şahıs ve ideoloji faktörlerin ne kadar etkili olduğu ve bölgedeki etnik grupları ne kadar etkilediğinden bahsedilmiştir. Özellikle "Lenin 24 Mayıs 1917'de "Rusya Halkları Beyanamesi"ndeki; Türk ve Müslümanların "dinî, millî, kültürel özgürlükleri Sovyetler tarafından korunacağı" beyanına zıt düşen politikalar açıklanmıştır. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliğinin kurulmasıyla Türk soylu etnik gruplara karşı uygulanan baskıcı siyaset ve Stalin'in "tek adam kültürü" anlayışını, sağ kolu Beriya tarafından siyasi uygulamaları örneklerle açıklamaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Beriya'nın rejim ile ilgili aldığı eğitim ileride üstleneceği görevde ve alacağı siyasi kararlarda ne kadar etkili olduğunu okuyucularla paylaşmayı arz ettik. Çalışmanın amacı, Beriya'nın siyasi hayatı, etnik gruplara yönelik faaliyetleri ve Türk soylu aydınlara karşı uyguladığı politikalarla ilgili derli toplu bir bilgi kaynağı oluşturmaktır. Bununla birlikte Komünist Partisine girişi, Azerbaycan'da bulunduğu sürede yaptığı faaliyetler ve Gürcistan'la ilgili çalışmalarına genel bir perspektif kazandırılmaya çalışılmıştır.

2. HAYATI

Beriya, 17 (29) Mart 1899 yılında Kutaisi eyaletinin Suhum ilçesine bağlı Merheuli/Megrel'de doğmuştur.¹ Gürcü halkının alt etnik grubu olan Megrel'li Beriya, çocukluğunu köyde geçirmiştir. Babası erken yaşta öldüğü için annesi (Marta Jaqeli) üç kardeşini alarak dedesinin yanına taşınmıştır. Beriya ailesinin iki erkek bir kız çocuğu dünyaya gelmişti. Erkek kardeşi iki yaşında hastalıktan vefat etmiş ve kız kardeşi geçirdiği hastalıktan dolayı sağır ve konuşamaz olmuştu. Anne Beriya tek oğlu Lavrenti Pavloviç'i okutmak için tüm sıkıntılara katlanmıştı. Beriya tüm olumsuzluklara rağmen 1915 yılında Suhum'da ilkökul eğitimini tamamladı. İlkokul eğitimini maddi sıkıntılar içinde tamamladıktan sonra eğitimini devam ettirmek için Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye gitmeye karar verdi. Fakat Bakü'ye gitmek için ailesinin maddi gücü yoktu. Annesi oğlunun gayret ve okuma azmi karşısında geçim kaynakları olan bahçelerini ve ev eşyalarının yarısını satmak zorunda kalmıştı. 1916 yılında Bakü'ye giden genç Beriya Bakü Ortaöğretim Mekanik ve Teknik İnşaat Okulunda eğitim almağa başladı. Okuluna devam ederken 17 yaşındayken anne ve kız kardeşini yanına aldı. Bakü'de okula başladıktan itibaren geçim kaynağını sağlamak için Nobels petrol şirketinde stajyer olarak çalıştı. 1917'de Teknisyen-Mimar Diploması ile Lise eğitimini tamamladı. Lise de okurken Bolşevik Partisini örgütlenmesinde sorumlu idi. Daha sonra 1919 yılında Azerbaycan Devlet Petrol Akademisi'nden Teknisyen-İnşaatçı-Mimar diploması ile lisans mezunu oldu. (Akifoğlu, 2019:26)

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulurken Bolşevik Partisi yanlısı olarak aktif partizanlık yaparken özellikle 1915 yılında okulda tanıştığı Marksist gruplar onun siyasi fikrini oluşturmuşlardı. 1917 yılında (PCДП(б) RSDRP(b)² üye oldu. Okul yıllarında Azerbaycan'da Bolşevik yanlıları toplamak için aktif rol aldı. Komünist partisindeki başarısı Moskova hükümetinin dikkatini çekmişti.

¹ Günümüzde Abhazya'nın Gulrypsh İlçesi olarak bilinmektedir.

² Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi

Haziran -Aralık 1917 yılında hidrolik mühendis teknisyeni olarak Odessa ve ardında Romanya'da görevlendirildi. Şubat 1918'de hastalığı ve okulu nedeniyle Bakü'ye dönmek zorunda kaldı. Bakü'ye döndükten sonra Bolşevik Partisi'nin örgütlenmesi ve Bakü Komünist Partisi'nin sekreterliği görevini üstlendi. Eylül 1918'de Osmanlı Devleti'nin Bakü'ye girişinden sonra Müsavat Partisi yanlısı olarak kendini tanıtsa da yakın çevresi onun Bolşevik partizanı olduğunu biliyordu. Dolayısıyla Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'nin kurulması için Bolşevik birlikleri ile gizli hareket etti. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşundan cumhuriyetin Sovyetler Birliğine katılmasına kadar «Каспийское товарищество Белый Город» fabrikasında çalışarak yandaş toplamaya devam etmiştir. (Hollovey, 2014:6)

3. LAVRENTİ P. BERİYA'NIN SİYASİ HAYATI

Yukarıda da bahsi geçtiği gibi genç politikacının siyasi kariyeri daha sonra Azerbaycan'ın Bolşevik gruplar oluşmasındaki etkili rolü ile taçlanacaktı. Özellikle Mir Cafer Bağirov ile tanıştıktan sonra siyasi hayatı büyük ölçüde hareketlenen Beriya, Azerbaycan Merkezi Komitesinin (b) lideri olan Bağirov ile komünist rejiminin başta Azerbaycan olmak üzere Türk Dünyasına kısa zamanda yayılmasında çok ciddi siyasi icraatlar gerçekleştirmiştir. (Baratov, 2018:13)

1917 Rusya Bolşevik İhtilalinden itibaren Bakü Bolşevik Hareketinin öncülerinden olan A. Mikoyan, 1919'da Bakü'deki komünist rejimin yayılmasını hızlandırılmak için daha önce de tanışmış olduğu Beriya'yı Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Devlet Koruma Komitesinin yaptığı çalışmaları yakından takip etmek için görevlendirdi ve istihbarat servisinden sorumlu olarak atadı. Azerbaycan'ın Komünist Partisi adına almış olduğu görevi Q. K. Orconikidzeye mektupla yazarak bildirmiştir. Mektupta Mirze Davud Hüseyinov, Qasım İsmayılov ve diğer çalışma arkadaşlarının desteğiyle rejimin çalışmalarına devam ettiklerini bildirmiştir. (Hollovey, 2014:12)

Nisan 1920 yılında Azerbaycan'dan ayrılan Beriya, RK(b)P Kafkas Bölge Komitesi 11 Ordunun İnkılap Şurası nezdindeki Kafkas cephesi Kayıt Şubesinin yetkilisi gibi Gürcistan Demokratik Cumhuriyetine gönderildi. Beriya'nın buraya gelme amacı isyan çıkartarak Menşevik'leri devirmek idi. Zira Gürcü Menşevik Hükümeti çıkacak olan silahlı isyanı fark etmişti. Bu olaylar üzerine Gürcistan İstihbarat Servisi Beriya'yı hapsedirdi. Ancak Moskova'nın baskısı üzerine Beriya ülke dışına çıkması şartıyla serbest bırakıldı. (Baratov, 2018:13)

Gürcistan'dan ihraç edilen Beriya, Ağustos 1920 yılında Azerbaycan'a gitmiştir. Bakü'ye geldikten sonra Azerbaycan K(b)P MK'si ve Ekim ayında ise işçi ve köylülerin durumunun iyileştirmesinden sorumlu Olağanüstü Komisyon'un başkanı oldu. Nisan 1921'de Bakü'deki siyasi faaliyetleri Moskova Hükümeti tarafından takdirle karşılanmış ve Azerbaycan SSC Halk Milletvekilleri Sovyet'i (XDS) nezdindeki Olağanüstü Komisyon'un İstihbarat reisi ve Azerbaycan OK (FK) başkan yardımcısı olmuştur.

Bolşeviklerin, 4 Mart 1926 yılında gerçekleşen I. Türkoloji Kurultay'ının gerçekleşmesine engel olmamasındaki asıl gaye Türk Dünyasının Latin Alfabesine geçme isteği olmuştur. (Hesenov, 1991:139) Çünkü Türkiye Cumhuriyeti o dönemde Osmanlıca Alfabe kullanmakta iken Türk Dünyası'nın Latin Alfabesine geçme kararı Bolşeviklerin arzu ettikleri bir husus idi. Dolayısıyla Beriya ve rejim yanlısı gruplar, ilk başta Türkiye ile Türk Dünyası arasındaki iletişimi koparıdıktan sonra arzu ettikleri düzeni oluşturma çabası içindeydi. Örneğin Türkiye Latin Alfabesine geçme kararı aldığında Türk Dünyası'nın geri kalanına Kiril Alfabesine geçilmesi konusu dayatıldı. Buradan da anlaşıldığı üzere Türkiye ile Türk Dünyası arasındaki bağı koparmak için birçok bu gibi faaliyetler yapılmıştır.

Bolşevikler, 2 Aralık 1926 yılına kadar Bakü'de komünist rejiminin benimsenmesinde ve yayılmasında Beriya'nın desteğiyle ciddi adımlar atmışlardı. Beriya'nın Azerbaycan'daki başarısı Moskova Hükümetinin güvenini kazanmasına neden olmuştu. Bu başarısı daha önce ihraç edildiği Gürcistan'a SSC Halk Komisyonu Sovyet'i nezdinde Baş Siyasi İdaresi'nin başkanı olarak dönmesine vesile olmuştur.

Beriya'nın Azerbaycan'daki siyasi yapılanmasında ve Sovyet rejiminin kısa zamanda geniş alanlara yayılmasındaki başarısı 14 Kasım 1931 tarihinde Gürcistan K(b)P MK'si ve Zakafkasya³ Bölge Komitesi'nin başkanı seçilmesini sağladı. Ayrıca bu görevi ile beraber Azerbaycan ve Ermenistan K(b)P MK üyesi görevini de yürütmekte idi. Beriya, Türk dünyasında Sovyetler Birliği'nin siyasi kadrosunun oluşturulmasında ve yerel kurum ve kuruluşların komünist rejimini kabullenmesinde önemli rol almıştır. Ayrıca 1936 yılına kadar geçen süreçte Türk ve Müslüman halkın örf, adet ve geleneklerinin yaşanmasını engelleyerek bu konuda ciddi önlemler almıştır. Örneğin bu dönemde Ramazan Bayramı'nın işçilerin "sosyalizmin inşasına aktif olarak katılmalarına engel olduğu" vurgulanmış, zekât verilmesi yasaklanmıştı. Bununla yetinmemiş hac ibadetini yerine getirmek isteyen Müslümanların Mekke'yi ziyaretleri de sınırlanmış, 1935 yılında Mekke ziyareti resmen yasaklanmıştır". (Yakar, 2018:319)

Lavrenti Beriya, 1937 yılına kadar başta Azerbaycan olmak üzere Türk Dünyasına yönelik Bolşevik yandaşları ve siyasi kadronun oluşturulmasında görev almıştır. Bilhassa öğrencilik döneminde Azerbaycan'da başladığı siyasi hayatına Gürcistan ve Ermenistan'da devam etmiştir. Türk Dünyasını iyi bilen Beriya, Moskova'dan gönderilmiş siyasiler ile bölgedeki komünist rejiminin aleyhine çalışan kişi ve grupları "temizleme" yolu ile Sovyet rejiminin halk tarafından kabullenmesini ve rejime itaat edilmesini başarmıştı. Ancak halk arasında yapılan "temizleme" ile yetinilmemiş, Moskova Hükümeti tarafından verilen talimatlar gereğince aydınlara yönelik organize bir "Repressiya" yani "Büyük Temizleme" operasyonunu gerçekleştirmiştir. Özellikle Lavrenti Beriya, Georgi Malenkov⁴ ve Anastas İvanoviç Mikoyan önderliğinde geniş çaplı bir temizleme operasyonu gerçekleştirmişlerdir. Örneğin: bu temizleme operasyonunda kurbanlar arasında "Kuran-ı Kerim'i Azerbaycan Türkçesi'ne ilk çevirenlerden biri olan, 83 yaşındaki Bakü kadısı Mir Mehemed Kerimağa da vardı. O da Nargin adasında kurşuna dizilerek öldürülmüştü." (Yakar, 2018:318)

Sovyetler Birliği'nin Türk Dünyasına yönelik faaliyetleri aydınları "temizleme" politikasıyla da yetinmemiş ve hatta bölge halkının inançlarını değiştirmeye teşebbüs ile devam etmiştir. Örneğin; 1912 yılında Azerbaycan'da bulunan 26.279 mescitten, 1942 yılına kadar geçen süreçte sadece 1.312 mescit kullanılabilir durumda kalmıştır. Diğer mescitler ise rejimin ihtiyaçları yönünde farklı amaçlarda kullanılmışlardır. (Yakar, 2018:317)

Beriya, 22 Ağustos 1938 yılında SSCB Halk İçişleri Komiseri Nikolay İvanoviç Yejev'un yardımcısı, 8 Eylül'de ise SSCB Halk İçişleri Komiserliği İdaresi başkanı olduğunda Türk Dünyasına yönelik düşüncelerinin neredeyse %85'inin gerçekleştirmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca 11 Eylül'de Devlet Tehlikesizlik (Güvenlik) Baş İdaresi başkanı seçilmesi bölgeyle ilgili alacağı kararların genişlemesini sağlamıştır. Türk Dünyasına yönelik acımasızca verdiği kararlar Sovyet yönetiminin bölgede yayılmasını kolaylaştırmıştır. Söz konusu bölge halkına karşı uyguladığı politikalar neticesinde, 25 Kasım 1938 yılında SSCB İçişleri Komiserliğine kadar yükselmesini sağlamıştır.

II. Dünya Savaşına girmeden önce doğu cephesini garantiye almak isteyen Sovyet yönetimi 22 Mart 1939 yılında ÜK(b)P MK Siyasi Bürosuna Beriya'yı atadı. Ayrıca Almanya-SSCB savaşı sırasında doğu cephesinden vermiş olduğu gerek insani, gerekse yeraltı kaynaklarının (petrol) cepheye ulaşmasında göstermiş olduğu başarısı 3 Şubat 1941'de SSCB Halk Komiserleri Sovyet başkan yardımcısı görevine yükselmesini sağladı. Savaş esnasında üstlendiği görevlerin yanı sıra ekonomiyi desteklemek için yeraltı ve tarım geliştirme kurum ve kuruluşlardan da sorumlu idi.

Beriya, İçişleri Komiseri olduktan sonra Türk Dünyasına yönelik yaptığı soykırımları ve etnik gruplar üzerindeki olumsuz imajı silmek için politik değişikliğe gitmiştir. Söz konusu politik değişikliğini iki aşamada değerlendirmek mümkündür. Birincisi II. Dünya Savaşı patlak vermesi üzerine halkı rejimin yanına çekmek. İkincisi ise Lenin döneminde Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan etnik gruplar üzerinde yapılan "Represiya" yani aydınlara tasfiyesinin unutturulması ve "Sovyet tipi İnsan" kavramının rejim tarafından kabullenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda "Müsavat Partisinin önemli fikir

³ Kasım 1921 tarihinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın federatif bir devlet şeklinde birleştirilmesi kararı alınmış ve 1922 yılının Mart ayında Güney Kafkasya'nın üç cumhuriyeti tek devlette - Zakafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federatif Birliği'nde (ZSSRFİ) birleştirilmiştir.

⁴ Геóргий Максимилиáнович Маленкóв

adamlarından Mirzebala Memmedzade İstanbul'da basılan "Ateşli Yurt" dergisinde "Allahsızlık uydurularak millî ruhu öldürmek mümkün müdür? Eğer komünistler böyle umuyorlarsa bence yanılıyorlar" (Yakar, 2018:318) ifadesi bahsi geçen politikalara bir nebze de olsa cevap niteliğindedir.

Stalin ve sağ kolu Beriya, Bolşevik rejiminin etnik gruplar tarafından kabullenmesi sürecinde ve özellikle de 1936-1938 yılları arasında Sovyetler Birliği genelinde kanlı siyasi terörünü uygulamışlardır. Beriya'nın etkin siyaseti II. Dünya Savaşı başladığında Savunma Komitesine atanmasını sağlamıştır. (Baratov, 2018:14) Beriya, 1941-45 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin silah, gemi, uçak ve askeri teçhizatları üretilmesinde ve ön cepheye gönderilmesinde önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Beriya'nın, II. Dünya Savaşı süresince ihtiyaç olan yakıtın Mir Cafer Bağirov'un desteğiyle Bakü petrolünün çıkarılması ve cepheye gönderilmesindeki siyaseti dikkat çekicidir. (Baratov, 2018:14) Bilhassa savaş esnasında ülke içi asayişin Beriya tarafından sağlanması Stalin-Beriya arasında yakın işbirliği olduğunun kanıtı olarak ifade edilebilir. Ayrıca savaş sırasında hapisanedeki mahkûmlar ve Alman esirlerin Sibiry'a gönderilmesi ve oradaki fabrikalarda çalıştırılarak ekonomiye destek projesi Moskova Hükümeti tarafından takdir edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında batı tarafından yalnız bırakılan Sovyetler Birliği, ileride oluşabilecek tehlikelere karşı ATOM bombası yapımına yönelmiştir. Bu konu Beriya tarafından gündeme getirilmiş ve Moskova yönetimi uygun bulmuştur. Söz konusu proje Beriya'nın siyasi hayatındaki başarısını artırmıştı. Özellikle savunma alanında yaptığı projeler 1945 yılında Mareşal yüksek askeri rütbesine layık görülmesinde etkili olmuştur.

Lenin'in ölümüyle başa geçen Stalin rejimin daha iyi işlemesi için güvенеbileceği kişileri oluşturduğu "Siyasi Halka" grubuna katarak daha efektif olmak istiyordu. Stalin ilk siyasi hayatına başladığından itibaren "Altılık" diye bir siyasi grup oluşturmuştur. Ancak bu grup 1946 yılında Beriya'nın katılımıyla "Yedilik" olarak siyasi hayatına devam etmiştir.

Stalin-Beriya ikilisinin siyasi kararlarından Malkarlar da etkilenmiştir. 26 Şubat 1944 yılında Sovyetler Birliği çatısı altında yaşayan etnik gruplar ile ilgili Beriya tarafından Stalin'e gönderilmiş olan raporda "Malkar halkına binaen "Rejim karşıtı" ve Almanlara karşı savaşta saf değiştirerek bize karşı savaşmışlar iddiası", (Pohl, 1999:76) Malkarların çeşitli bölgelere sürgüne gönderilmesinde önemli etken olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin üst yöneticilerinden olmak için çeşitli yöntemlere başvuran Beriya, şüphelendiği en yakın arkadaşını bile sürgüne gönderilebilir veya kurşuna dizdirebiliyordu. "Rusya'nın Transkafkasya güvenlik sorumlusu Lavrenti Beriya, Stalin'in gözüne girebilmek için Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da yaşayan Türk-Müslüman halklara karşı büyük bir katliam içine girişmiştir. Bilhassa aydınlar sabaha karşı evlerinden alınıp mahkemeye dahi çıkarılmadan öldürülmüştür. Bu kişilerin yakınları ve çocukları ya çalıştıkları çeşitli işlerden atılmış ya da Sibiry'daki çalışma kamplarına gönderilmiştir." (Görgen, 2021:245) Ayrıca Beriya-Stalin ikilisinin Türk Dünyası üzerinde almış oldukları kararlarda etnik kimlikleri de etkili olmuştur. Örneğin: Kafkasya ve Türk Cumhuriyetlerinde sürgüne tabii tutulan etnik grupların yerine Gürcü asıllı halkaların yerleştirmesi dikkat çekicidir.

Beriya, 1953 yılında Stalin'in ölümünden⁵ (Khlevniuk, 2015:215) sonra Sovyetler Birliği yönetiminde radikal değişikliklerin sinyallerini verdi. Özellikle Stalin yönetimini kınadı ve rejimin serbestleştirilmesi görüşünü savundu. Nisan 1953 yılında Stalin düşmanı olarak işkence gören tutuklu mahkûmları serbest bırakılması kararnamesi imzaladı. Ayrıca Sovyetler çatısı altında yaşayan çeşitli etnik gruplardan dolayı liberal politika izlenmesini önerdi. Sovyetler ülkesinde refahın artması için ekonomik ve politik reformların uygulanmasının talimatını verdi.

Sovyetler Birliği yönetimindeki söz konusu değişiklikler diğer yöneticilerin tepkisine ve itirazına neden olmuştu. 26 Haziran 1953'te Nikita Hruşçov başkanlığında toplanan Sovyetler yönetimi Beriya'yı İngiliz casusu olarak suçladı. Hruşçov, Vyacheslav Molotov ve diğer Politbüro yöneticiler Sovyetler

⁵ Stalin'in ölümü ile ilgili bazı iddialara göre, Stalin, 28 Şubat 1953 yılında iş arkadaşları Beriya, Nikolay Aleksandroviç Bulganin, Nikita Kruşçev ve Georgi Malenkov ile birlikte yemek yedikten sonra ertesi gün 22:30'da felç geçirmiş ve birkaç gün sonra ölmüştür.

Birliği'ne ihanet suçlamasıyla tutuklanmasını istediler. 10 Temmuz 1953 tarihine kadar Beriya'nın tutuklanması gizli tutulmuştu. 23 Aralık 1953 yılında Özel Mahkeme tarafından savunması alınmadan kurşuna dizildi. Eşi Nina ve Oğlu Sergo Ukrayna'ya sürgün edildi. Oğlu Sergo yıllarca babasının suçsuz yere kurşuna dizildiğini savunsa da Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi oğlunun iddiasını kabul etmemiştir. Ailenin itirazlarına rağmen mahkeme: "Beriya'nın Sovyetler Birliği'nde yaşayan halklara karşı uyguladığı baskıcı işkence kabul edilemez" kararını vermiştir. (Palitra, 2018:8)

4. AZERBAIJAN'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ

Beriya, Abhazya'dan ayrılıp Bakü'ye giderken daha iyi eğitim almak hayali kurmuştu. Ancak Lise yıllarında tanışmış olduğu Marksist çevresi onun siyasi hayatına yön vereceğini tabi ki hayal etmiyordu.

Zira çocukken Ortodoks Kilisesinde aldığı rejime yönelik eğitim, yıllar sonra siyasi hayatını da etkilemiştir. Özellikle Bolşevik gruplara katıldıktan sonra Türk-Müslüman soydaşlarımıza karşı acımasız bir tutum ve fikir içerisine girmesi küçük yaşlarda Ortodoks okulunda aldığı eğitimiyle alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü okulda verilen eğitim dini bilgiler adı altında siyasi fikirler empoze edilmekte idi. Bilhassa Sovyetler Birliği'nde göreve geldikten itibaren Stalin ile birlikte Türk soylu aydınlar karşı "Sovyet düşmanı" adı altında *sürgün, suikast ve kurşuna dizme* eylemlerini gerçekleştirmişti. Örneğin; "21 Şubat 1944 tarihinde Yüksek Sovyet Konseyi tarafından resmîyete dökülen Çeçen-İnguş halkının sürgün kararı, bizzat Stalin ve Beriya fikir ortaklığı dahilinde hayata geçirilmiştir." (Bugai, 1991:74) Beriya sadece sürgün planını bahsi geçen bölge ile sınırlı tutmamış Dağıstan ve Vladikafkas'da yaşayan Müslümanları da kapsayacak geniş bir operasyon gerçekleştirmiştir.

1919-1920 yıllarında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ne karşı istihbarat servisinde görev yaptı. Görev esnasında sürekli Moskova'ya gizli bilgiler sızdıran Beriya, Müsavatlar tarafından fark edilince kendisini Himmet Partisi'nin (Гуммет Партия) üyesi olarak tanıttı. Ancak bu ifadesi Azerbaycan Cumhuriyeti yetkilileri tarafından kabul görmemiş ve hakkında gizli soruşturma başlatılmıştı.

Nisan 1921'den itibaren Bolşevik Partisi adına Türk Dünyası ile ilgili istihbarat toplama ve Moskova'ya bilgi ulaştırma yönetiminde bulundu. Aynı yıl Azerbaycan Karşı Devrimle Mücadele Olağanüstü Komisyonu'nda (Çeka) görev yaptı. Özellikle 1921-1931 yılları arasında Sovyet Birliği'nin İstihbarat organlarının liderliğini yürüttü. Beriya, Olağanüstü Komisyonu başkan yardımcısı yaptığı sürede Türkiye-Azerbaycan ilişkilerin zayıflatılması yönünde ciddi çalışmalarda bulunmuştu. Azerbaycan Müsavat Parti yöneticilerine ve aydınlarına karşı Türkiye'ye bilgi aktarma iftiralariyla "Sovyet düşmanı veya Anti-Sovyet" adı altında kurşuna dizdiriyordu veya sürgüne gönderiyordu. Moskova hükümeti Türk Dünyasına yönelik yürüttüğü politikalarından dolayı L. P. Beriya'ya "Kızıl Bayrak Nişanı"na layık görülmüştü.

Beriya, Azerbaycan'da yaptığı anti-Türk politikasıyla Moskova Bolşevik hükümeti tarafından takdir ediliyordu. Özellikle Bakü Petrolünün Bolşeviklere geçmesi tarihi bir dönem olmuştu. Çünkü Beriya, Bakü petrolünün ham madde olarak çıkartılması ancak üretiminin Moskova fabrikalarında yapılmasını istiyordu. Bunun nedeni işçileri bir yerde toplamak ve onların komünist partizanı olmasını sağlamaktı. Ayrıca Bakü dışındaki petrol kuyularının keşfi ve kısa zamanda Bolşevikler tarafından üretime geçirilmesi Merkezi Komite'nin Beriya'ya olan güvenin artmasına neden olmuştu. Zira 1936 yılına geldiğinde Sovyetler Birliği'nin petrol rezervini yarısından çoğunun Bakü ve diğer illerden karşılanması Beriya'nın olağanüstü bir başarısı olarak kabul edilecekti. Beriya söz konusu bu projelerin dışından yeraltı kaynaklara ve tarıma yönelik projeleri de işlevsel hale getirmesi geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştı. Bilhassa Azerbaycan burjuvazisinin kamulaştırılması ve işçilerin yaşamının iyileştirilmesi yönündeki uyguladığı politikalar Azerbaycan'da Bolşevik Partisi'nin kısa zamanda geniş tabana yayılmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle işsiz olan yerel halk bir anda toplu işe alınmalar, halkta Bolşevik "sevdası", sempatisi artırmıştı. Beriya, Azerbaycan'daki söz konusu yaptığı faaliyetlerden dolayı Moskova Hükümeti tarafından "Lenin Nişanı" ödülü verilmiştir.

5. GÜRCİSTAN'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ

Beriya, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulduktan sonra Gürcistan'a gönderildi. Gürcistan Bolşevik hareketini örgütlenmesinden sorumlu idi. Tiflis'e gelen Beriya yasadışı devrimci Bolşeviklerle işbirliği yaptı. Özellikle Menşevik hükümetine karşı yapılan silahlı ayaklanmanın öncülüğünü yaptı. Söz konusu suikast girişimini duyan Menşevik hükümeti Beriya'ı tutuklattı. Ancak bu tutukluluk birkaç ay sürdü. Çünkü Bolşevik yanlıların düzenlediği Kutaisi hapishanesi grevi Beriya'nın hapishaneden çıkmasında etkili oldu. Beriya'nın Gürcistan sınırları içinde kalması Menşevik hükümeti için tehlike arz edecekti. İçişleri Bakanı kararıyla ülke sınırları dışına gönderildi ve Gürcistan'a girme yasağı getirildi.

Beriya, eğitim ve siyasi hayatının şekillendiği Bakü'ye döndü. 1922 yılına kadar Azerbaycan'da Bolşevik hareketinin oluşumunda birçok görevde bulundu. Menşevik Partisi'nin zayıflamasıyla tekrar Gürcistan'a istihbarat sorumlusu olarak döndü. 1922-1926 yılları arasında Gürcistan Gizli Operasyon Başkanlık görevini yürüttü. Gürcistan halkının Bolşevik Partisine katılmasında ciddi adımlar attı. Özellikle Türk-Müslüman azınlıklara karşı uyguladığı işkence/suikast eylemleri Moskova Hükümeti tarafında takdir ediliyordu. Bu acımasız taraflı politikası 1937 Represiya⁶ ve 1944 Ahıska Türklerinin sürgünüyle dünya tarihinde yerini alacaktı. Mart 1926 yılında Gürcistan Devlet Siyasi İdaresi (ГПД) görevine getirildi. Beriya 1927 yılında Gürcistan SSR İçişleri Halk Komiseri olarak atandıktan sonra Kafkasya'nın komünist partisine geçişini hızlandırmıştı. Nasıl oldu ki bir anda bölge halkı yıllarca bağlı olduğu Türk-İslam anlayışını biranda sosyalist düşünceye bırakacaktı? Tabii ki, Beriya komünist partisine baş kaldıran her bireyi işkenceye, sürgüne veya kurşuna dizdirerek rejimin kabullenmesini sağlıyordu. (Azadlık, 2013:5) Ekim 1931 yılında Transkafkasya'nın Gizli Polis Şefi olarak tayin edilince bölgedeki Türk-İslam azınlıkların yer değiştirme politikasını uyguladı. Türk Dünyasını slavlaştırma/Ruslaştırma yani Ateizm yerleştirilmesi için mücadele vardı. Söz konusu politikası Stalin'in tarafından ödüllendirilmişti. Yaptığı bölgesel politikalar Beriya'yı Transkafkasya Komünist Partisi İkinci Sekreterliği görevine yükseltmişti. Beriya'nın Türk Dünyasına yönelik acımasız politikası Transkafkasya Bölgesinin Birinci Sekreteri Ordjonikidze'nin yerine geçmesini sağlamıştı. Özellikle Beriya'nın yakın siyasi dostu olan Kartvelişvili'nin övgüleri Moskova Hükümet'inin dikkatinden kaçmamıştı. 1932 yılında Transkafkasya Bölgesinin Birinci Sekreteri Kafkasya üzerine yürüttüğü baskıcı politikasıyla Stalin'in sempatisini kazanmıştı. (Ekici, 2017:31)

1932 yılından itibaren Kafkasya ve Türk Dünyasına yönelik Stalin-Beriya siyasi işbirliği Gürcistan valilerini rahatsız etmişti. Bunun üzerine Stalin, Gürcistan yönetimini Kandid Charkviani'ye devretmesini ve Beriya'nın ise İçişleri Halk Komiserliği görevini üstlenmesini emretti. Beriya 1939 yılına kadar söz konusu göreviyle birlikte Stalin'in talimatıyla çeşitli görevleri de yürüttü. (Rayfield, 2012:355)

Beriya-Stalin ikilisi yıllarca uyguladığı baskıcı politika II. Dünya Savaşı sonrası daha da artmıştı. Çünkü II. Dünya Savaşı'nda maddi ve manevi zarara uğrayan Sovyetler Birliği içinde yaşayan çeşitli etnik gruplar komünist rejimini eleştirmeye başlamışlardı. Bu eleştirmeler Beriya-Stalin yönetiminin kaygılarını giderek artırmıştı. Bilhassa Beriya'nın memleketi olan Gürcistan'daki milliyetçilerin Stalin'e suikast yapacaklarını düşünerek birçok yöneticini tutuklatmış bazılarını da görevden almıştır. Özellikle Beriya'nın doğduğu Mingrelia'daki birçok yöneticiyi kurşuna dizdirmiştir. 1951 yılında Stalin tarafından Türk soylu bölgelerde rejimin katılaştırılması için Merkezi Komite'ye verdiği talimat uygulanmayınca birçok üst yöneticiyi görevden almıştır. 1952 yılında Gürcistan genelinde tüm partilere rejim karşıtı oldukları için yaptırımlar uygulanmıştır. Özellikle Beriya-Stalin ikilisinden rahatsız olan gruplar Beriya'ya karşı iftiralar atarak ikilinin arasını açmaya çalışmışlardı. Beriya hakkında yazılan Stalin karşıtlı raporlar Beriya'nın Merkez Komitesi toplantısında açıklamalar ve uyarılar yapmasıyla asılsız olduğu anlaşılmıştır. Toplantı sonrası "Başbakan ve Prezidyum Başkanının görevine son verilirken, Gürcü Komünist Partisi Birinci Sekreterliğine Akaki Mgeladze getirilmiştir. Mgeladze görevine başlar başlamaz ilk iş Gürcü Komünist Partisi'nde komple bir düzenleme yapmış ve birçok kişinin görevine son vermiştir. Bunlar arasında Lavrenti Beriya'nın koruması görevini yerine getiren Başbakan yardımcısı Valerian Bakradze de bulunmaktadır". (Oral, 2011:65)

⁶ Aydınların kurşuna dizilmesi olayıdır.

Ayrıca Lenin'in ölümünden sonra yönetimi devir alan Stalin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi görüş ayrılıkları ile karşı karşıya kaldı. Beriya bu görüş ayrılıklarını bastırmak için çeşitli yöntemler kullanmıştı. En çok bilinen yöntemi "Sibirya Sürgünü", "Sovyet Düşmanı" gibi yöntemler idi. Bu yöntemlerle halkı rejime bağlı tutmak istiyorlardı. (Kagarlitsky, 2007:443)

Azerbaycan ekseninde Türk Dünyasına yönelik politikasında Beriya, Sovyetler Birliği yönetiminde bulunduğu süre zarfında özellikle Abhazya ile ilgili konulardan uzak tutulmuştu. Çünkü Stalin söz konusu bölgeyle ilgili oluşan gelişmelerden Beriya'yı sorumlu tutuyordu. Stalin'in Abhazya düşmanlığı Beriya'nın milliyetçi davranmasından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla birçok Abhazya'lı aydın Stalin tarafından sürgüne gönderilmiş veya kurşuna dizdirilmiştir. Hatta "Abhazlar'ın tüm mallarına el konularak Abhazca eğitime engel olunmuş, Abhazca konuşmak, okumak-yazmak yasaklanmış ve Abhaz isimleri ve yer adları Gürcüce olarak değişikliğe uğramıştı. Hemen hemen iki nesil süresince Abhazların Gürcüleştirileceği düşüncesi doğrultusunda bütün bunları yaptılar. Abhazların sosyal gelişimi engellenerek 'Gruzpereselenstroy' adlı bir organizasyon vasıtasıyla bir iskân politikası uygulanarak neticede 1940-1950 yılları arasında Abhazya'ya 10 binlerce Gürcü yerleştirilerek, Gürcülerin Abhazya'da en kalabalık halk olması sağlandı. Böylece Abhazlar kendi vatanlarında azınlık konuma getirildiler". (Aslan, 2009:4)

Ayrıca Stalin-Beriya ikilisinin Slavlaştırma/Ruslaştırma politikası ile başlayan Türk Dünyasındaki sürgünler birçok etnik grupların yaşadıkları yerlerden ayrılmasına neden olmuştu. 1944'te Ahıska Türkleri Abhazya'ya yerleştirilmişti. Özellikle Büyük Ermeni Devleti projesi kapsamında 1937 ile 1954 yılları arasında Türkiye sınırlarına Rus, Ermeni ve Gürcülerin göçü sağlanmıştır. Beriya tarafından uygulanan bu politikalar Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bölgede yaşayan Türk-Müslüman soylu azınlıkların oranı nüfusun %17'sini oluşturuyordu. (Temizkan, 2017:150)

Stalin, Beriya'yı son yıllarda gelişen tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak görüyordu. Stalin ile olan ilişkisinin bozulmaması adına bir mektup yazan Beriya mektupta: "Söz konusu nüfusun önemli bir kesimi yıllardır Türkiye tarafındaki akrabalarıyla temas kurmak suretiyle muhaceret eğilimi içerisinde olup kaçakçılık yapmakta, Türk istihbarat organları için casus eleman angaje etme kaynağı oluşturmakta ve eşkiya gruplarına insan gücü temin etmektedir" (Ağacan, 2003:16) ifadesi kullanılmıştır.

6. TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE LAVRENTİ P. BERİYA'NIN ROLÜ

Türk-Rus ilişkilerini tarihi süreç içinde değerlendirdiğimizde ilk olarak tüccarlar, seyyahlar ve askeri faaliyetlerle başladığı ifade edilmektedir. Başlangıçta iki ülke arasındaki ilişkiler bireysel veya etnik gruplar şeklinde olduysa da Rusya Çarlığı ve Sovyetler Birliği döneminde devlet düzeyine yükselmiştir. Bilhassa Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkiler 17 Aralık 1925 tarihli Tarafsızlık Anlaşması ve 17 Aralık 1929'da yapılan Ankara Protokolü ile ikili münasebetlerin daha da ilerlediğini ve karşılıklı Büyükelçi atadıklarını hatta ticari gelişmelerin zirveye çıktığı ifade edilebilir.

Rus Çarlığı'nın yerine kurulan Sovyetler Birliği Büyük Türkistan'ı içine alan geniş bir coğrafyayı hakimiyeti altına aldı. Lenin'in ölümü üzerine başa geçen Stalin'in söz konusu coğrafyada hakimiyetini devam ettirmek için yetenekli ve özgüveni yüksek olan yöneticilere ihtiyacı vardı. Çünkü geniş bir coğrafyaya hâkim olmanın çok kolay olmayacağını farkında idi. Bu bağlamda bölgeyi iyi bilen Beriya gibi yöneticileri bahsi geçen bölgelerde değerlendirmiştir. Zira Stalin doğu ile ilişkilerini sağlama alırken Avrupa'dan kendisine yönelik oluşabilecek yeni bloklardan ve savaşlardan çekindiği için Türkiye ile ilişkilerini iyi geçinme politikası izlenimi yaratma üzerine inşa etmiştir. Çünkü Stalin'in diğer bir hedefi güneye inmek idi. Bu bağlamda Türk-Rus ilişkilerini geliştirmek için 17 Aralık 1925 tarihinde Paris'te dostluk ve saldırmazlık anlaşması yapıldı. (Topsakal, 2016:46) Yapılan anlaşmalar ve kurulan iyi komşuluk ilişkileri aslında Sovyetler Birliği'nin yönetsel olarak oluşmasını sağlamak idi. Çünkü Stalin ve üst kurmayları yeni kurulan bir rejimin, Rusya'daki çeşitli etnik gruplar ve çevre ülkeler tarafından kabullenmesinin zamanla oluşacağını bilincinde idiler. Zira Stalin'in Voroşilov aracılığıyla Saraçoğlu'na Boğazların güvenliğinin Rus-Türk birlikleri tarafından korunması teklifi, iki ülke arasındaki ilişkileri tekrar gerginleştirmişti. Dahası II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Türkiye'nin tarafsız siyaset yürütmesi 15 Mart 1945 tarihinde Molotov'un, Paris Antlaşması'nı tanımadıklarını ifade etmesi ve şifahi olarak Kars'ı geri istemesi ile birlikte ikili ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. (Westfalen, 162)

(Türkiye Büyük Millet Meclisinin Moskova Sovyet Hükümetine birinci teklifnamesidir)

1 — “Emperyalist hükümetler aleyhine harekâtı ve bunların tahtı tahakküm ve esaretinde bulunan mazlum insanların tahüsi gayesini istihdaf eden Bolşevik Ruslarla tevhide mesai ve harekâtı kabul ediyoruz”.

2 — “Bolşevik Kuvvetleri Gürcistan üzerine harekâi askeriye yapar ve yahut takip edeceği siyaset ve göstereceği tesir ve nüfuzla Gürcistan'ın da Bolşevik ittifakına dahil olmasını ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini çıkarmak üzere bunlar aleyhine harekâta başlamasını temin ederse Türkiye Hükümeti de emperyalist Ermeni hükümeti üzerine harekâtı askeriye icrasını ve Azerbaycan hükümetini de Bolşevik zümrei düveliyisine idihal etmeyi taahhüt eyler”.

3 — “Evvelâ millî topraklarımızı tahtı işgâlde bulunduran Emperyalist kuvvetleri tard ve atiyen emperyalizm aleyhine vuku bulacak mücadelâti müsterekemiz için kuvayı dahiliyemizi taazzuv ettirmek üzere şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altının ve takarrür ettirilecek miktarda cephaneye ve sair vesaiti fenniyei harbiye ve malzemei sıhhiyenin ve yalnız şarka icrayı harekât edecek kuvvetler için erzakın Rus Sovyet Cumhuriyetince temini rica olunur. İhtiramatı faike ve hissiyatı samimiyetimizin kabulünü rica eyleriz.” (Westfalen, 174)

Ankara**Büyük Millet Meclisi Reisi****26 Nisan 1336/1920****Mustafa Kemal**

Rus-Türk ilişkileri genel baktığımızda mektuptan da anlaşılacağı üzere yeni kurulmuş iki devlet, birbirlerine karşı temkinli siyaset yürütmüşlerdir. Özellikle Rus yöneticileri ülkelerinde bulunan Türk soylu etnik grupları kontrol altına almak için ilk başlarda Türkiye ile olan ilişkilerini en üst seviyede tutmuşlardı. Ancak Sovyetler Birliği yönetsel olarak rejimi kendi içinde ve çevre ülkelere kabul ettirdikten sonra Beriya'nın Türk soylu etnik gruplar üzerindeki baskıcı siyaseti Türk-Rus ilişkilerinde zaman zaman siyasi problem yaşanmasına sebep olacaktır. Özellikle Rusya'da yaşayan Türk soylu etnik gruplara karşı yapılan kimlik değişimi baskısı Türk-Rus ilişkilerinin ciddi anlamda gerginleşmesine neden olmuştur. Örneğin; 1937 yılında yapılan “Represiya” yani Türk soylu aydınlara karşı yapılan “soykırım” yıllarca iki ülke arasında güven sorununu da beraberinde getirmiştir. Özellikle Beriya'nın Gürcistan ve Azerbaycan'da yaptığı soykırımlar siyasi gerginlikleri daha da artırmıştı. 1944 Ahıska Türklerinin sürgünü ve diğer Türk soylu etnik grupları yaşadıkları yerlerden uzaklaştırarak yerlerine Rus, Ermeni ve Gürcü (Hristiyan) asıllı etnik grupların getirilmesi Türk-Rus ilişkilerinde ciddi şekilde bozulmalara neden olmuştur. (Topal, 2018:316)

Stalin; 1921 yılında verdiği bir demeçte:

“...Ankara Hükümeti'nin, doğu sınırında bulunan toprakları elde etmeye yönelik bir politika izlediğinden şüphe duysak dahi, Türkiye'nin bu yaklaşımından korkmak yersizdir. Çünkü verdiğimiz bu ödünler Türkiye'de komünizmin zafer kazanması ile normale dönecektir. 1918 yılında komünizmi kurtarabilmek için Ukrayna'yı verip sonradan nasıl geri aldıysak, şimdi de doğuda yaşanacak devrim zaferi uğruna kısa süreli toprak fedakarlığı yapmamız gerekebilir.” (Özel, 2020:63) ifadesi Türk-Rus ilişkilerinin ne kadar inişli çıkışlı olduğunun bir göstergesi olarak addedilebilir.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında gerginleşen siyasi politikaya Beriya'nın acımasız politikasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Beriya, Rusya sınırları içinde kendisinin Türk soylu olduğunu dile getiren her bir kişiyi ya sürgüne gönderiyor ya da kurşuna dizdiriyordu. Söz konusu siyasi baskı iki ülke arasında zaman zaman siyasi ilişkilerin kopmasına kadar ilerlemiştir. Ancak Rusya'nın güneye inme arzusundan kaynaklı olarak iki ülke arasındaki bahsi geçen siyasi gerginliğin kısa sürede giderildiği gözlemlenmiştir. Çünkü Türkiye'nin Avrupa ve Amerika ile olan ilişkilerinin iyi olması, Rusya'nın güneye inme hayallerinin ertelenmesi anlamına geliyordu. Dolayısıyla Rus hükümeti Türk-Rus ilişkilerinin bozulması, kendi çıkarlarına ters düştüğü bilinci içinde siyasi ilişkilerini geliştirmekte idiler. Bu anlamda Türk ve Rus yetkililer 11 Temmuz 1960 tarihinde karşılıklı açıklamalar yaparak ilişkilerin normalleştiğini ifade etmişlerdir.

7. SONUÇ

Sovyetler Birliği, Beriya liderliğinde Türk Dünyasına yönelik politikasının temelini dini, ekonomi ve siyasi nedenler oluşturmuştur. Bahse konu olan amaçlarına ulaşmak için Azerbaycan ekseninde bir politika izleyerek Türk Dünyasına açılmayı hedeflemiştir. Özellikle Beriya'nın Azerbaycan ile ilgili verdikleri bilgiler ışığında Stalin yönetiminin Türk Dünyasına yönelmesine ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki bağın koparılmasına yönelik ilk politik yaklaşımları oluşturmuştur. Bu bağlamda Sovyetler Birliği, Azerbaycan ekseninde Türk Dünyasına yönelerek bölgeyi bilen Beriya gibi şahıslar üzerinden yöntem ve baskı politikası uygulamıştır. Söz konusu politikalardan biri de bölgede yetişmiş ve bölgedeki siyasi dengeleri iyi analiz eden şahısların bölge politikalarıdır. Bilhassa Rus Çarlığı yıkıldıktan sonra yerine kurulan Sovyetler Birliği, bölgedeki yeraltı kaynaklarını daha etkin kullanmak için Beriya'nın raporlarından faydalanmış ve bu durum bölgeye olan ilgilerini daha da artırmıştır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği, Birinci Dünya Savaşı'nın ve 1929 Dünya Ekonomik Buhran'ın kendi ekonomisine verdiği zararlardan kurtulmak için Türk Dünyasına hâkim olarak atlabileceğini hedeflemiştir.

Ayrıca Rus Çarlığı'nın çökmesiyle yerine kurulan komünist rejimi bölgesel birçok problemi beraberinde getirmiştir. Söz konusu problemlere neden olan siyasi aktörler ile birlikte Sovyetler Birliği'nin kurulması ve yayılması sürecinde birçok görevi icra eden Beriya, 1953 yılında Sovyet düşmanı olarak kurşuna dizilmesine kadar geçen süreçte Türk Dünyasına ve Türkiye'ye karşı olan siyasetini belirleyen faktörler de etkili olmuştur.

Bununla birlikte Stalin ile yürüttüğü baskıcı siyaseti, komünist rejimin yayılması için ortaya koyduğu stratejiler dönemin kaynakları ışığında irdelenmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği, dış politikasında ve komşuluk ilişkisinde Türkiye ile olan münasebetinin samimi olmadığı çeşitli belgeler ışığında yorumlanmış ve incelenmiştir.

Lavrenty Beriya, Sovyetler Birliği'nin kadrolaşması sürecinde birçok görevi üstlenmiş ve rejimin isteklerini/sartlarını özellikle de Türk soylu etnik gruplara yönelik acımasız bir şekilde icra etme politikası ilgi odağı olmuştur. Siyasi hayatına Azerbaycan'da başlayan Beriya, çeşitli bölge ve ülkelerde üstlendiği görevleri rejimin istekleri doğrultusunda uygulama şekli irdelenmiştir. Ayrıca söz konusu baskıcı siyaseti başkent Moskova'ya üst yönetici olarak dönmesindeki süreç ve Azerbaycan'daki uyguladığı politikalar belgeler ışığında okuyucuya sunulmuştur.

Sonuç olarak, Beriya'nın Azerbaycan ekseninde Türkiye ve Türk Dünyasına yönelik politikası acımasız bir şekilde devam etmiştir. Bilhassa Stalin'in gözünde iyi bir politikacı olmak için çeşitli katliamlara, hatta yerel halkı yerinden ederek sürgüne göndermesi gibi çeşitli arzu edilmeyecek eylemler gerçekleştirmiştir. Ancak Stalin'in ölümüyle Sovyetler Birliğindeki fikir ayrılıkları Beriya'nın sonunu getirmiştir.

8 Ağustos 1953 yılında Komünist Parti ve Sovyetler Birliğine karşı ihanet suçundan kurşuna dizilerek Sovyet düşmanı ilan edilmiştir. Yıllarca komünist rejimine hizmet eden Beriya'nın ölümü ise siyasi yol arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir.

8. KISALTMALAR

MK: Merkezi Komite

AK (b) P MK: Azerbaycan Komünist (Bolşevik) Partisi Merkezi Komitesi

HKS: Halk Komiserleri Sovyeti

MK: Komünist Sovyet Gençliđi Merkezi Komitesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UK (b)P MK: Umumittifak Komünist (Bolşevik) Partisi Merkezi Komitesi

REFERENCES/KAYNAKÇA

- AĞACAN, Mahmut Niyazi Sezgin-Kamil, *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu*, Ankara, 2003.
- AKİFOĞLU, Vugar, *Stalin Döneminde Azerbaycan Türklerine Yönelik Politikaları ve Mir Cafer Bağırov'un Rolü*, Berikan Yayınevi, 2019.
- Arasındaki Türk-Rus Yakınlaşması Hakkında Bir İnceleme” (Atatürk Dönemi Sovyet Politikası Hakkında)”, s.162. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101198>, Erişim Tarihi: 10.10.2021.
- ASLAN, Cahit, “Türk-Rus-Gürcü İlişkilerinin Merkezindeki Ülke: Abhazya”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:16, İstanbul, Nisan 2009.
- BARATOV, Füzli, “Bağırov-Beriya Birliyiine Müxtelif Prizmalardan Baxışlar”, *Hürriyyet gazetesi*, No: 160 (2778), 18 Dekabr 2018.
- BARATOV, Füzli, “Tarixin Bağırov-Beriya Gizlinleri Açılır” *Hürriyyet gazetesi*, No: 152 (2770), 6 Dekabr 2018.
- BUGAİ, Nikolai Fedorovich, “The Truth About the Deportation of the Chechen and Ingush Peoples”, *Soviet Studies in History*, Cilt: 30, Sayı: 2, 1991.
- EKİCİ, Yunus, *II. Dünya Savaşından Bağımsızlığına Kadar Gürcistan (1939-1991)*, Doktora Tezi, Elazığ, 2017.
- GÖRGEN, İsmail, “Rusya’da Stalinizm’in Doğuşu” *Avrasya İncelemeler Dergisi*, 10, 2, 2021.
- HESENOV, C., Ağ Lekelerin Gara Kölgesi, Bakı,”Gençlik”, 1991.
- HOLLOVEY, Devid, Donald Reyfild, Qrover Ferr, *Beriya, Görkəmli İnsanların Həyatı*, Qanun Neşriyatı, Bakı, 2014.
- KAGARLİTSKY, Boris, Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi (Çev: Esin Soğancılar), Ankara, 2007.
- KHLEVNİUK, Oleg Vitalyevich, *Stalin: New Biography Of A Dictator*, New Haven And London, Yale University Press, 2015, s. 215. (KHLEVNİUK O.V. ünlü Rus Tarihçisi)
- L. Beriyanın Ziddiyetli Karyerası Nece Başa Çatdı...”, *Palitra gazetesi*, 28 Mart 2018.
- ORAL, Tolga, *Sovyetler Birliğı Yönetimi Altında Gürcistan*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2011.
- ÖZEL, Fatih, İttifaktan Düşmanlığa Dönüşen Türk-Sovyet İlişkileri: Stalin Dönemi Türk Dış Politikasında Yaşanan Büyük Değişim, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.
- POHL, J. Otto, *Ethnic Cleansing in the USSR 1937-1949*, Greenwood Press, Londra, 1999.
- RAYFIELD, Donald, *Edge of Empires: A History of Georgia*, London, 2012.
- TEMİZKAN, Abdullah ve Elchin Shakirov “Rusya’nın Kafkasya Siyaseti Üzerindeki Stalin Gölgesi”, *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı III/2 – Aralık 2017.
- TOPAL, Coşkun, “Türk-Rus İlişkileri ve Moskova Anlaşması” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2018, 4/6, ss.313-330.
- TOPSAKAL, İlyas, “Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri” *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt III, Sayı 2, Sonbahar-2016.
- WESTFALEN, Gotthard Jaeschke-Münster-, Çeviren; Hüseyin Zamantılı, “1919-1939 Yılları
- YAKAR, Ülker, “1920-1930 Yıllarında Azerbaycan’ın Milli ve Manevi Değerlerine Karşı Sovyet Rusya Tarafından Yürütülen Asimilasyon Siyaseti”, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı -1 Bahar-2018.
- “Beria Sera Jugé Prochainement Pour Haute Trahison” *Le Monde gazetesi*,

“Uydurulmuř Cinayetlerin Amansız Cezası”, *Azadlık gazetesi*, Yanvar-Fevral 2013.

https://www.lemonde.fr/archives/article/1953/12/18/beria-sera-juge-prochainement-pour-haute-trahison_1978179_1819218.html, Erişim Tarihi; 01.09.2021.

-<https://iz.ru/824909/arsenii-zamostianov/shpion-vyidi-von-za-cto-rasstreliali-lavrentiia-beriu> Erişim Tarihi: 28.09.2021.

-https://www.gazeta.ru/science/2019/03/29_a_12271922.shtml, Erişim Tarihi: 05.10.2021.

EXTENDED SUMMARY

This study includes the political issues regarding the Turkish World from the establishment of the Soviet Union to the death of Stalin. In particular, the various policies implemented by Stalin and his close staff to break relations with Turkey and the Turkish World were examined in the light of the works published during and after the Soviet Union. It is explained how, with whom and with which groups the policies made for the staffing of the Soviet Union and the adoption of the communist regime were made in the geography in question..

In the article, the policies followed by the Soviet Union during its establishment and expansion are mentioned. At that time, information was given about the politicians who played the main role in imposing the regime on the local people and their lives. In addition, the perspectives of the founders of the regime to the Turkish World were examined. In particular, the management and attitude of Lavrenti P. Beria, who pursued ruthless politics to break the bond between the Turkish World and Turkey, was explained. In addition, Beria's education life in Azerbaijan and how pro-regime groups were formed in a short time were emphasized..

The management style of the Stalin-Beria duo and the policies they implemented towards the Turkish-Muslim people in the aforementioned geography were explained. Especially in 1937, information was given about the brutal "Cleaning", that is, "shotgunning", against Turkish noble intellectuals. In addition, Beria's political activities in Azerbaijan and Georgia were examined..

This article; The assimilation of our Turkish compatriots living under the roof of the Soviet Union to the regime has been explained. In particular, the issue of how Turkish identity and culture has been changed by the regime over time has been mentioned. For example: Our compatriots with "Turkish" written on their IDs until 1938, as a result of the pressure of the regime, the writing of "Soviet" citizens on their IDs shows how difficult the situation in the geography was.

In addition, in this study, diplomatic developments between Turkey and the Soviet Union were examined. In particular, the Soviet regime, while trying to dominate the Turkish World, on the other hand, focused on the policy it implemented in order not to deteriorate its relations with Turkey. Especially, Turkey's close policy with Europe worried the Soviet administrators. Considering this situation, it is explained how the attitude of the Soviet Union in its brutal policy towards the Turkish World has changed from time to time..

While collecting information about the article, especially the works written about Beria and the newspapers, magazines and books written about the Soviet Union were used. For a better understanding of the subject, some examples from taht period are presented to the reader. As a result, it contains extensive information about the policies of Beria and the Soviet administration towards the Turkic World and the situation of our compatriots.